

Irodalmi értesítő.

Anyag és szellem, bölcsészet-csillagászati tanulmány. Irta: *Kármán Pál*. Kiadja: Hornyánszky Viktor, Budapest. Ára 1 frt.

Napról-napra örvendetesen tapasztaljuk, hogy eredeti művekkel is egyre gyarapodik a magyar bölcsészeti irodalom. A kezünk alatti könyv is az eredeti művek számát szaporítja s meglepő ügyességgel igyekszik összeegyeztetni a bölcsészetet és a természettudományokat, — mivel külön-külön egyik sem elégséges az ember lelki szükségzeit kielégíteni, — a kijelentett vallás tanításával. Szerző e művével útirányt akar adni e cél eléréséhez Bacon ismeretes mondása alapján: „A teljesen felfogott, áttanulmányozott bölcsészet Istenhez vezet“, megmutatván, hogy az anyagot a szellem kormányozza, még pedig az ember-anyagot az ember szelleme, a világ-anyagot az Isten szelleme.

A munka hét rövid fejezetre van felosztva, de tulajdonképpen két főrész van benne. Az első a csupán bölcsészeti, a másik a csillagászati rész.

Az első részben, — miután eléadja az ó- és újkori bölcsészek és vallásalapítók nézeteit Istenről, a világ elállásáról, az emberről és egymáshoz való viszonyaikról, — áttér a materialismus, — majd a szabad akarat kérdésének tárgyalására. Ezt tevén, mindenekelőtt kikel a materialisták ellen, s kevés szóval ugyan, de ügyesen czáfolja Spinozát, Holbachot, Büchnert, stbit. Rendszerükből ugyanis kilátszik, hogy nem tettek különbséget ok és okozat között, mi a tévedések útvesztőjébe juttatta őket. Az ok és okozat fogalma pedig erre nézve e szavakba van foglalva: *Ember az ember!* És e minőségünkben, mint egyrészt testi fogyatkozásaink miatt nem bírunk mint a madarak a levegőbe emelkedni, úgy szellemi korlátoltságunknál fogva nem tudunk a felsőbb lények, isteni tulajdonok megértésének magaslatára felemelkedni; s miként testi szemünknek van határa, melyen túl a tárgyakat nem láthatjuk, úgy lelki szemünknek is van, melyen túl a tudás megszűnik s gondolataink nem egyebek, mint sötétben való tapogatások. De valamint abból, hogy testi szemeinkkel látásunk határán túl semmi

tárgyat nem láthatunk, még nem következik, hogy azontúl semmi tárgy nem létezik: úgy hasonlóan abból, hogy lelki szemünkkel Isten örökkévalóságát és mindenhatóságát fel nem foghatjuk, okszerűen nem lehet következtetni Isten nem létezésére. Az ember korlátolt tehetségű lénynek van teremtve s innen van, hogy az Istent nem lehet logikai fogalmak szerint megismerni, hanem ennek a megismerésnek az érzések mélységéből kell születnie, melynek alapja az Isteni kijelentésből merített hit.

A szabadakaratot illetőleg először is elősorolja azokat a bölcsészeket, kik azt tagadják, szembeállítván azokkal, kik létezését elismerik; hivatkozik a tapasztalatra, hogy az okos lélekkel felruházott ember, kinek normális, egészséges szervezete van, lelkének ereje által tudja cselekményeit szabad akarata szerint irányozni. Tapasztalatból tudjuk — úgymond — hogy az emberek megfontolás után bizonyos célú tűznek ki maguknak, melynek elérésére irányozzák terveiket és cselekményeiket. A szabadakarat mellett bizonyít, hogy a természeti ismeretek, melyeket egyesek felfedeznek, mások által gyorsan fel lesznek használva, még pedig az emberiségnek nemcsak javára, hanem ártalmára is. Mellette bizonyítanak az öröm, harag és gyűlölet indulatai, különösen pedig a félelem érzése. Az öröm, gyűlölet különböző tettekre ragadja az embert, mi szabadakaratra mutat; a félelem érzése pedig sok cselekedettől visszariasztja, mi szintén szabadakaratra mutat. Ez állításai igazolására megtörtént eseteket, találó példákat hoz fel.

A második rész csillagászatban, mely az egész világegyetemet felöleli. Különös figyelmet érdemel a hatodik és hetedik pont. Az első „*A föld bolygó*“ cím alatt az emberi lélek halhatatlanságát tárgyalja, a második „*Venus, Merkur*“ cím alatt a felsőbb szellemi lényekről s a lélek elköltözéséről szól, azt állítván, hogy az emberi lélek, midőn a test anyagától elválik, egyelőre oly égi testbe költözik, mely közelebb van a naphoz, mint a föld és ez az égi test a Venus bolygó lehet. E kissé sajátságos és mystikus nézetét physikai és vallási tételekkel törekszik igazolni.

Mindezekből befejezésül levonja a következményt, hogy a bölcsészet és természettudományok ismerete nem ellenkezik a vallással, sőt éppen az okszerű vallásosságot és tudományos miveltséget előmozdítja.

Ezekből látható, hogy a könyv figyelmet érdemel. Írója át van hatva a mély vallásos érzéstől s mindamelllett, hogy bejárja az egész világegyetemet, hite nem gyengül, mint a hogy némely természettudósok állítják magukról, sőt ellenkezőleg, erősödik. Szerző önmagán bebizonyítva látja, hogy minél tovább foglalkozik valaki a bölcsészettel és

természettudományokkal, annál inkább megszilárdul vallásos érzése s Istenben vetett hite. S ez a műnek már egymagában is nagy érdeme. *Simonfi Márton.*

A tolsztojizmus. Schroeder Félix Dresda, 1894. 118. l. 1 m. 50 fill. Szerző nagy szeretettel és ismerettel tárgyalja Tolsztoj rendszerét *tolsztojizmus* név alatt, mely név ellen maga Tolsztoj tiltakozik (Előszó VIII.), mert — mint mondja — mindazt, a mit ő hirdet és tanít, már ezelőtt 1800 évvel az evangéliumok sokkal jobban tanították. Tolsztojizmus alatt tehát a „Tolsztoj szerinti keresztény tant“ kell érteni. A könyv 3 fejezetre oszlik. Az első a rendszer kifejlődését adja, mint természetes, ez irányú irodalmi működésének ismertetésével és méltatásával. A második az erkölcsstanát és socialis eszméit fejtegeti, de nem elég kimerítően. Oly könyvtől, melynek czíme akkora várakozást kelt, — megvártuk volna, hogy a tárgyáról teljes ismeretegészet adjon, azt kimerítse. A Ker. Magvető olvasói ismerik már a 2 fejezet tartalmát, (1894. 4. füzet, Tolsztoj boldogságtana), azért röviden csak utalunk rá. A 3. fejezetben a tolsztojizmus jelentőségéről a jelenkorban mond néhány figyelemre méltó dolgot. Tolsztoj a híres orosz népapostolnak, Sutajewnek tanítványa, a kereszténység sajátos felfogását tőle vette át. Így a tolsztojizmusnak mélyre menő gyökerei vannak a népeletben és Tolsztoj azokat a gondolatokat, melyek az egyszerű nép kedélyvilágában kifejlődtek, csak megvizsgálta és rendszerbe öntötte. A korabeli orosz irodalomnak (Dosztojewszi) egy jelentékeny részét ez az evangéliumi szellem hatja át s ezért Tolsztoj vallási és socialis theoriái egy már meglevő kedélyállapot kifejezése. — Alapjában nem egyéb ez, mint a nyugati egyéni cultura vigasztalan sokoldalúsága elleni erős reactio s igen természetes, hogy ez éppen Oroszországban kezdődött. Azok az okok, a melyek a tolsztojizmust teremtették, a mívelt világban napról napra inkább terjednek és az igazság és szeretet utáni vágy, a melyet T. tana teljesen kielégít, minden oldalon a legkülönbözőbb módokon nyilvánul. A lelkiismereti furdalás, anyagi érdekek növekvő túlsúlya, ipar, kereskedés, népjólét fellendülése, a határtalan verseny, mely a létért való küzdelmet még elkeseredettebbé teszi, növekvő szükségletek, természetellenes és bonyolult létfeltételek, ezek s hasonló tényezők játszottak közbe a tolsztojizmus előállításánál. Már mutatkoznak jelei olyan kísérleteknek, melyek a létért való elkeseredett harcznak e hevességét enyhíteni akarják s ezért a tolsztojizmus a jelen pillanat szükségleteinek megfelel, (89. l.) és jobban, mint azok a socialis tanok, melyek az okosak önző zsarnokságát a nagy tömeg értelmetlen zsarnokságával akarják pótolni, vagy mint az anarchikus

tanok, mert ez minden erőszak alkalmazását kerüli, minden igazságtalanságot, s mert a testvériségnek s általános emberszeretetnek fenséges eszményét állítja előnkbe és a boldogságot és életcélt a szeretetbe helyezi. A tolsztojizmus e befolyásának lehetősége valószínű azért is, mert ez oly *kedélyállapot*, oly életfelfogás, mely az igazság és szeretet után szomjuhozók követelményeinek megfelel, ha nem teszik is magukévá a rendszer egyes vallási, társadalmi és erkölcsi követelményeit is. (G. K.)

Előfizetési felhívás. Weber Samu, szepesbélaei ág. ev. lelkész előfizetést hirdet Gr ad ec zi St an s i th Hor vá th G e r g e ly és c s a l á d j a 16-ik százévre vonatkozó történelmi korrajzra. Az előfizetési pénz 1 frt. 10 krral november hó végéig küldendő be.

A „*Fiatalság Barátja*“ című ifjúsági lapból, mely a Dávid-Ferencz-egylet kiadványa, új szám jelent meg több épületes czikkkel, melyek az ifjúság vallásos nevelésére irányulnak. Hasznos vállalat.

K ü l ö n f é l é k.

Fekete Gábor kinevezése. Fekete Gábort, marosvásárhelyi kir. táblai tanácselnököt a király a kolozsvári *királyi ítélő-tábla elnökévé* nevezte ki. Régen volt az, mikor unitárius ember a bíróságnál ily magas állásba juthatott. A mostani szabadelvű kormányzásnak kellett jőni, hogy ily eset annyi idő után ismét megtörténhessék. E kinevezés kétségtelenül ama demokratikus elvekre vall, melyek a mai államkormányt annyira áthatják, s melyekben jobb időknek a jeleit szemlélhetjük. Nagy változás valóban. Tehetség és tanultság ma a minősítés, s nem a régi állam-egyházi kötelékbe tartozás; a legjobb arravalóság, s nem egy túlélt, hivatalos hitvallás. És hogy Fekete Gábort ily minősültség juttatta a magas, kitűnő állásba, ez csak fokozza azt az örömet, melyet kinevezetésén baráti rokonszenvvel érezünk.

A világ nagy talányai. Du Bois Reymond, a hírneves természet-tudós ezelőtt néhány évvel tartott és most újra kiadott „A világ nagy talányai“ című felolvasásában hét talányt jelöl meg, melyeket a természettudósok meg nem oldhatnak. Ezek: anyag és erő, a mozgás és élet elállása, a természet célszerű bérendezése, az eszmélés és eszes gondolkodás elállása, és végre a szabadakarat. A kiváló tudós azt mondja: „Az emberi szellemnek nem lehet ezekben a dolgokban ellenmondás nélküli eredményre jutni; mi azért a helyett hogy a természetlen speculatiók körében forognánk vagy az öncsalódás kardjával akarnók a csomót szétvágni, előbb becsüljük ennél, hogy a dolgoknak ugy való szemléléséhez tartsuk magunkat, a mint vannak.“ Csakugyan Du Bois-Reymond egy más alkalommal ugyanebben az értelemben mondotta e híressé vált szavakat: *ignoramus et ignorabimus.* Más jeles természet-tudósok is, mint Virchow, Helmholtz, Nägeli a meg nem ismerhetést az igaz tudás ismertetőjéül állították fel. S hozzájuk csatlakozik a nagy angol természetvizsgáló Tyndal, a ki magát és tudóstársait „nem-tudódnak“ mondotta. A nem-tudásnak, a meg nem ismerésnek e bevállása értékes eredménye lenne a tudós gondolkodásnak, ha meg volna az a következménye, hogy a vezérlő szellemeket a pantheistiko-materialistikus világnézettről a theistikus ideális nézet tisztaságára vezetné, a mint